

YENİ DÜNYA DÜZENİ'NİN KAZANANLARI VE KAYBEDENLERİ KİMLER OLACAK?

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dönemin galip devletleri yeni bir düzen kurdular. Galip devlet derken konuyu fazla abartmamak da gerekiyor, zira kurulan sistem ABD tarafından ve ABD merkezli olarak kurgulandı. Birleşmiş Milletler sistemi aslında Amerika Birleşik Devletleri'ne dünya hâkimiyetinin bırakılması anlamına geliyordu. BM çatısı ve gözetimi altında oluşturulan kilit kurumların fonksiyonel idaresi, yani işletmeciliği bu ülkeye bırakıldı.

Prof. Dr. Önder Kutlu

BM çatısı altında, ekonomik ve ticari anlamda IMF, Dünya Bankası ve daha sonra ismi DTÖ olacak yapının tesis edilmesi önemli adımlardı. Kilit kurumlar bunlarla kalsa tam ABD hegemonyasından bahsedilemeyebilirdi. BM çatısı altında eğitim, kültür (UNESCO), çevre (HABITAT), kalkınma (UNDP), çalışma hayatı (ILO), sağlık (WHO), gıda (FAO), insan hakları (ICC) ve enerji (UAEK) gibi kamu politikası başlıkları itibarıyla teşkilatlar oluşturuldu. BM'nin kuruluşu ve birimleri sistemin ne denli karmaşık, ne kadar ileri entegrasyon ve denetim mekanizmaları oluşturduğunu da göstermiş oldu. Üstelik Bretton-Woods adı verilen sistem doların dünya parası olmasını da öngörüyordu. Böylece ABD kontrolünde bir BM sistemi, BM sistemi nezaretinde bir dünya düzeni kurgulandı.

Kurgulanan Amerikan hegemonyasını erken fark eden Stalin, Sovyetler Birliği'ni bu yapıdan uzaklaştırmak adına Alman topraklarından işgal ettiği doğu kısmını batısından ayırarak Soğuk Savaşı başlattı. Kendince araya mesafe koyarak ve gerginlik oluşturarak Amerika hâkimiyetini tanımadığını ilan

1 Prof. Dr. Önder Kutlu, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

etmiş oldu. Ancak bu düzen 1990 yılında sonlandırılmak zorunda kalındı. Dolayısıyla Dünya Düzeni denilen şey aslında ABD'ye emanet edilmiş bir dünya sisteminden başka bir şey değildi.

Düzeni anlamak ve yeni gelişmeleri değerlendirmek için öncelikle 1945 sistemini bilmek gerekiyor. Aradan geçen 80 yıla yakın dönemde köprünün altından çok sular aktığını söylemek mümkün. Bu zaman zarfında sadece BM üyesi bağımsız devlet sayısı artmadı, yukarıda sıralanan ilgi alanlarıyla ilgili 1945 yılı şartları da değişikliğe uğradı. 20. yüzyıl İngiltere'nin dünya hegemonyasını sonlandırdı; 21. yüzyıl ise ABD'ninkini farklı bir kulvara taşıdı. 1980 sonrası gündeme gelen bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler kaynaklı küreselleşme mevzusunu birileri körü körüne savunurken yine birileri de karşı durmuştu.

Günümüzü anlama bakımından 11 Eylül 2001 saldırıları bir dönüm noktası oldu. ABD daha saldırgan, daha buyurgan, daha kompleks hale geldi. Oysa kendisine dünya gücü verilen bir devlet soğukkanlı, demokrat, hak ve hukuk temelli hareket eder görünmek ve algılanmak durumundaydı. "Aile reisi" ailesine şiddet uygularsa aile fertlerinin reise karşı ne saygısı ve sevgisi kalır ne de itaat etme

istekleri. Kendi iç meselelerini çözememiş, başkanı ve devlet organları birbiriyle kavgalı bir devlet, mahkeme kapılarında hayatı geçen devlet adamları ve türlü skandallar ABD imajını yerle yeksan etti. Üstüne üstlük dünya parası olarak düşünülen dolara bağımlı olmak, doları basanları ve ABD ekonomisini finanse etmek durumunda kalmak da ülkeleri isyan ettiriyor. Kontrol edemedikleri, söz sahibi olmadıkları ama etkilerine maruz kaldıkları bir para birimi tarafından ekonomilerinin yönlendirilmesini dünyanın daha fazla kabullenmesi mümkün değil. Bu arada, ABD egemenliğinin gönüllü olarak kabul edildiğini söylemek de mümkün değil tabii ki. Büyük savaş sonrası şartlarda, ülkelerin harap ve bitap düştüğü bir dönemde kabul etmek zorunda kaldıkları şartlar tartışıldı ama gönül rahatlığıyla kabul edildiğini söylemekse imkânsız.

Bugün temel güç odaklarına baktığımız zaman hegemonyayı kabullenmeyen en büyük blok olarak BRICS ülkeleri gelmektedir. Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin ile başlayan Güney Afrika ile devam eden, en son İran ve Suudi Arabistan'ın katılımıyla güçlenen kapı sisteme kafa tutma noktasına gelmiştir. Türkiye belli bir süredir "Dünya beşten büyüktür" diyerek BM sistemini eleştirmektedir. Bu eleştiriyi ülkeler içten içe destekleseler de sözün gereğini yerine getirme, ABD hegemonyasını kırma girişimlerini başlatma konusunda o kadar da istekli değiller. Bu devletin ve sistemin hışmına uğramak istememeleri en büyük gerekçedir.

Öte yandan, BM üzerindeki ABD egemenliğini ve dünya düzeninin devamlılığını destekleyen mekanizmalar da yok değil. Son yirmi yıldır baskı ve şiddeti iyiden iyiye hissettiğimiz dijital platformlar, öncesinde klasik Hollywood sektörü, üniversitelerde kavramsallaştırılan teoriler ve söylemler, uluslararası sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen

"Bugün temel güç odaklarına baktığımız zaman hegemonyayı kabullenmeyen en büyük blok olarak BRICS ülkeleri gelmektedir."

kampanyalar, küresel sermayenin finanse ettiği güya demokrasiye geçiş çalışmaları ve beyin yıkama faaliyetleri adeta bir Truman Show iklimi oluşturmaktadır. Dünya sistemini ve sömürü düzenini doğru biçimde anlayan ve gerekli tedbirleri almak üzere harekete geçen inisiyatif sayı ve çeşitliliği son derece sınırlı maalesef. Eskiden ulusal sınırlar içinde yürütülen sansür mekanizmaları bugün çok daha kolay ve doğrudan biçimde sosyal medya platformları tarafından icra edilmektedir. Ayrıca, düşünce dünyası kirletilmiş güya aydınlar, akademisyenler, sanatçılar ve sporcular küresel sistemin dümen suyunda hareket etmektedirler. Üniversiteler özgün ve milli fikirler üretmekte zorlanmakta, kamuoyu sağlıklı biçimde oluşturulamamaktadır.

Birtakım merkezler tarafından ileri sürülen, finanse edilen, cesaretlendirilen terör grupları ise destekçilerinin gönüllü köleliklerine talip olmaktadır. DEAŞ, EI-Kaide, PKK, FETÖ, PYD ve Boko Haram gibi yapılanmalar vekâlet savaşları yürütmekte, kendi toplumlarına karşı harekete geçmektedirler. Kendilerine sağlanan alanda hareket eden terör grupları sistem aktörleri tarafından "özgürlük savaşçısı" muamelesi görmektedirler. Ellerine silah tutuşturulan kişiler çoğu zaman kime hizmet ettiğinin bile farkında olamamaktadır. Ayrıca daha karmaşık müdahaleler de yok değil: Covid-19 salgınında olduğu gibi küresel pandemi türünden eylemler ile laboratuvarlarda üretilen virüslerle insanlık ve ulus devletler dizginlenmektedir.

Bütün bunlarla beraber küresel sistemin problemleri alanlarına baktığımızda ekonomik dengelerin bozulması, askeri anlaşmazlık ve sıcak çatışmalar, siyasi kutuplaşmalar, bilgi teknolojisindeki ilerlemelerin neden olduğu sorun alanları, kültürel yozlaşma ve tek tipleşme, sosyal dengelerin bozulması, yeni güç odaklarının meydana çıkarak kendile-

rine yeni alanlar açma çabaları gibi etmenleri sıralamak mümkün. Bütün bu bileşenler içinde bulunduğumuz ve önümüzdeki dönemleri baskılamaya devam edecektir. Dolayısıyla vekâlet savaşlarının doğrudan savaşlara dönüşmesi, asimetrik ilişkilerin neden olduğu kargaşa ve kafa karışıklığı, çevrenin sadece maddî faktörler tarafından değil, maddî olmayan bileşenler bakımından tahribata uğraması gibi daha pek çok husus ulus devletler başta olmak üzere tüm aktörleri etkilemeye devam edecektir.

Rusya ve Çin tarafından başlatılan yeni devinim ve denge oluşturma çabalarının hangi sonuçlara ulaşacağı, Türkiye, İran, Güney Afrika ve Hindistan sınıfındaki ülkelerin önümüzdeki dönemde elde edecekleri kazanımlar esasen ABD merkezli eski dönemi ciddi sıkıntılara sürükleyebilir. Bugün itibarıyla ne ABD ve müttefikleri ne de karşılarındaki namzet güç merkezleri statükodan memnun. Kaba güçle elde edemeyeceği sonuçları bel altı vuruşlarla ve vekiller eliyle sağlamaya çalışan güç odaklarını çok daha sıkıntılı dönemler beklemektedir. Ayrıca küresel sistemin şımarık ve ahlaksız çocuğu İsrail'in Gazze'de yaptığı katliam arkasındaki destekçilerinin hanelerine olumsuz puan olarak yansımaya devam etmektedir. Bu

ve benzeri girişimler uzunca süredir zaten devam etmektedir. Evet, küresel sistemde, İngilizlerin söyleyişle, *"the jury is out"* yani henüz hiçbir şey tam olarak net değil. Öngörüler, yükselmekte olan ülkelerin bu kargaşa döneminde daha fazla güç toplayacağı yönünde. Zira ABD ve BM sistemi 1945 yılında zirveye yerleşmiş, aradan geçen zaman içinde istikrarlı olarak güç kaybetmiştir. Dünya dengeleri Sıfır Toplamlı Oyun olarak nitelendirilebilir. Bu anlamda BM ve ABD'nin kaybedeceği güç karşı tarafa doğru kayacaktır.

Yeni dönem, ülkeler için birtakım fırsat pencereleri açmaktadır. Ülkeler arası çekişmeleri takip eden, boşlukları dolduran, ekonomik, siyasal, askeri alanlarda potansiyeli yüksek yeni alanları keşfedip o yana yönelen, duruşunu sağlam biçimde tanımlamış sistemler yeni dönemde güç toplamaya devam edeceklerdir. Öte yandan, geleneksel güç odakları olan BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi gibi etkin aktörler önümüzdeki dönemde sermayeden yiyecekler, kazanımlarını kaybetmek durumunda kalacaklardır. Türkiye ve sıkletindeki ülkeler iç sorunlarını ve kaynaklarını iyi yönetebilirlerse Yeni Dünya Düzeninin kazananları ve belirleyenleri olabilirler. Aksi halde eski düzen gücünü tahkim edecektir.